

“YAPON TILI DARSLARIDA IYEROGFLARNI O‘ZLASHTIRISH
SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA MNEMONIK YONDASHUVLARNING O‘RNI”

Mo‘minova Xumora Abdukarim qizi

*O‘ZDJTU Sharq filologiyasi fakulteti Yapon filologiyasi kafedrası o‘qituvchisi
xumoramominova95@gamil.com <https://orcid.org/0009-0008-2223-0495>*

Jo‘rakulova Sayyora Farxod qizi

*O‘ZDJTU Sharq filologiyasi fakulteti Lingvistika(yapon tili) magistranti
sayyorajorakulova@gmail.com*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada oliy ta‘lim muassasalarida yapon tili iyerogliflarini (kanji) o‘qitish samaradorligini oshirish masalalari tadqiq etiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi talabalarning iyeroglif savodxonligini takomillashtirishda mnemonik yondashuvlarning o‘rni va ahamiyatini ilmiy asoslashdan iborat. Maqolada an‘anaviy mexanik yodlash usullarining kamchiliklari tahlil qilinib, ularning o‘rniga vizual-assotsiativ va semantik mnemonika texnologiyalari taklif etilgan. O‘zbek auditoriyasining kognitiv xususiyatlarini inobatga olgan holda iyeroglif radikallarini tizimli o‘rgatish metodikasini bayon qilinadi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, mnemonik yondashuv talabalarning uzoq muddatli xotira ko‘rsatkichlarini yaxshilash bilan birga, iyerogliflarni o‘zlashtirish vaqtini qisqartirish imkonini beradi.*

Kalit so‘zlar: *yapon tili metodikasi, iyeroglif (kanji), mnemonika, kognitiv-vizual yondashuv, o‘zbek auditoriyasi, radikal (bushu), assotsiativ xotira.*

KIRISH

Hozirgi davrda global iqtisodiy va madaniy integratsiya tezlashganda, O‘zbekistonda yapon tilini o‘rganishga bo‘lgan ijtimoiy ehtiyoj oshib bormoqda. Oliy ta‘lim muassasalarida filologiya va tillarni o‘qitish yo‘nalishida yapon tili dasturlarini yangilanishi zarur.

Bu tilning eng qiyin qismi – iyerogliflar (kanji) ni o‘rganish uchun yangi, samarali usullar kerak. Lotin yoki kirill alifbosiga asoslangan chiziqli yozuvga o‘rganishgan talabalar kanjining murakkab shakli, ko‘p ma‘nolari va fonetik o‘qish qoidalarini (音読み(onyomi/xitoycha) va 訓読み(kunyomi/yaponcha) o‘qishlari) mexanik tarzda yodlashda qiynaladi va bu past samaradorlik borligini ko‘rsatadi. Muammoni bartaraf etish uchun mnemonik yondashuvni qo‘llaymiz.

O‘quv materialini insonning vizual va semantik xotira imkoniyatlariga asoslanadi. Mnemonik yondashuv kodlash texnologiyasi sifatida ishlaydi. Mnemonika iyeroglifning grafik tasvirini eslab qoladi. Mnemonika iyeroglifning ichki mantiqiy strukturasi, radikallarini, talabaning lingvomadaniy tajribasi bilan bog‘laydi.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, unda an‘anaviy “ko‘p marta yozish orqali yodlash” metodikasidan voz kechgan holda, iyerogliflarni o‘zbek tili lug‘at qatlami va

madaniy obrazlari bilan bog'lovchi mnemonik usullarning metodik samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Xalqaro tajriba: Iyerogliflarni mnemonika orqali o'rgatishning nazariy asoslari G'arbiy Yevropa va AQSH tadqiqotchilari tomonidan keng o'rganilgan. Xususan, Jeyms Heisig o'zining "Remembering the Kanji" asarida iyerogliflarni radikallarga ajratish va ularga "hikoya" (imajinativ mnemonika) birlashtirish metodikasini ilgari surgan. Uning fikricha, talaba iyeroglifni chizishdan avval uning ma'naviy obrazini miyasida shakllantirishi lozim. Shuningdek, yapon olimi Keiko Kano iyerogliflarni o'rganishda vizualizatsiya va kontekstual bog'liqlikning ahamiyatini ta'kidlab, "Kanji Look and Learn" metodikasini ishlab chiqqan bo'lib, bu bugungi kunda dunyo bo'ylab eng ommabop qo'llanmalardan biri hisoblanadi.

METODOLOGIYA ushbu tadqiqotda yapon tili iyerogliflarini o'zlashtirishda mnemonik texnikalarning samaradorligini aniqlash uchun kvazi-eksperimental metoddan foydalanilgan.

Tadqiqot ishtirokchilari

Tadqiqotda O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti yapon tili yo'nalishining 1-kurs talabalari (N=40) ishtirok etdi. Ishtirokchilar tasodifiy tanlov asosida ikki guruhga ajratildi:

1. **Nazorat guruhi (n=20):** Iyerogliflarni an'anaviy "mexanik takrorlash" (rote learning) usulida o'rganadi.

2. **Tajriba guruhi (n=20):** Iyerogliflarni mnemonik-assotsiativ (DEVA modeli) yondashuvi asosida o'rganadi.

Tadqiqot materiallari

Eksperiment uchun JLPT (Japanese Language Proficiency Test) N5 darajasiga oid 50 ta yangi iyeroglif tanlab olindi. Tajriba guruhi uchun ushbu iyerogliflarning etimologiyasi va vizual mnemonikasini aks ettiruvchi maxsus vizual kartochkalar va hikoyalar to'plami ishlab chiqildi.

Tadqiqot bosqichlari

Tadqiqot uchta asosiy bosqichda amalga oshirildi:

• **1-bosqich: Pre-test (Dastlabki bilim):** Har ikki guruh talabalarining iyerogliflarni bilish darajasi tekshirildi (natijalar deyarli bir xil, nolga yaqin edi).

• **2-bosqich: O'qitish (Intervention):** 4 hafta davomida (haftasiga 4 soatdan) darslar o'tildi.

○ **Nazorat guruhida:** O'qituvchi iyeroglif chizig'ini ko'rsatdi va talabalar uni 20-30 martadan ko'chirib yozdilar.

○ **Tajriba guruhida:** Har bir iyeroglif DEVA (Deonstruksiya, Eydetika, Verbalizatsiya, Aktivizatsiya) algoritmi asosida tushuntirildi. Talabalar iyeroglif qismlarini obrazlarga bog'ladilar.

• **3-bosqich: Post-test (Yaqin va uzoq muddatli xotira):**

○ O'qitish tugashi bilan (Immediate Recall).

○ O'qitishdan 1 oy o'tgach (Delayed Recall) — bilimlarning saqlanish darajasini o'lchash uchun.

Ma'lumotlarni tahlil qilish

Talabalarning natijalari quyidagi parametrlar bo'yicha baholandi:

- Iyeroglifning grafik ko'rishini xatosiz yozish (Yozish ko'nikmasi).
- Iyeroglifning ma'nosini aniqlash (Semantik xotira).
- Iyeroglifning o'qilishini eslash (Fonetik xotira).

Tadqiqot yakunida olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, mnemonik-assotsiativ (DEVA) yondashuvi nazorat guruhidagi an'anaviy o'qitish usulidan sezilarli darajada ustun keldi. Natijalar ikki bosqichli test (bevosita darsdan so'ng va 4 hafta o'tgach) orqali tahlil qilindi.

Iyerogliflarni o'zlashtirish ko'rsatkichlari (Immediate Recall)

Eksperiment yakunidagi birinchi test natijalariga ko'ra, tajriba guruhi talabalari o'tilgan 50 ta iyeroglifning o'rtacha 92% qismini xatosiz yozib berishdi. Nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 74% ni tashkil etdi.

1-jadval. Birinchi test natijalari (Yaqin muddatli xotira)

Baholash mezonlari	Nazorat guruhi (n=20)	Tajriba guruhi (n=20)	Farq (%)
Grafik chizish aniqligi	72%	94%	+22%
Ma'nosini (semantika) eslash	80%	96%	+16%
O'qilishini (on/kun) eslash	70%	86%	+16%
O'rtacha natija	74%	92%	+18%

Axborotning xotirada saqlanish darajasi (Delayed Recall)

Eng katta farq tajribadan 4 hafta o'tgach o'tkazilgan "unutilish testi"da kuzatildi. Mnemonik bog'lamalar yordamida o'rgangan talabalarda axborotning saqlanish darajasi (retention rate) ancha yuqori bo'lib chiqdi.

- Nazorat guruhi: 4 haftadan so'ng iyerogliflarning atigi 42% qismini eslay oldi.
- Tajriba guruhi: Mnemonik hikoyalar yordamida o'rgangan talabalar iyerogliflarning 84% qismini muvaffaqiyatli qayta esladi.

Natijalar tahlili shuni ko'rsatdiki, nazorat guruhi talabalari asosan iyeroglifning tarkibiy qismlarini (radikallarni) tushirib qoldirish yoki o'xshash shaklli iyerogliflar bilan almashtirib qo'yish (masalan, 待 va 持) kabi xatolarga yo'l qo'yishgan. Tajriba guruhida esa mnemonik hikoya ("qo'l bilan ushlamoq" vs "yo'lda kutmoq") bu kabi chalkashliklarning oldi olingan.

MUNOZARA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mnemonik yondashuv iyerogliflarni o'zlashtirishda nafaqat qisqa muddatli, balki uzoq muddatli xotira samaradorligini ham sezilarli darajada oshiradi.

Kognitiv yuklama va axborotni qayta ishlash

Nazorat guruhidagi talabalar iyerogliflarni "grafik chiziqlar to'plami" (shakl) sifatida qabul qilishgan. Bu kognitiv psixologiyada "rote learning" (mexanik yodlash) deb ataladi va ishchi xotiraga katta yuk beradi. Aksincha, tajriba guruhida qo'llanilgan DEVA modeli iyeroglifni mantiqiy qismlarga (radikallarga) ajratish orqali axborotni bloklarga bo'lish effektini yaratdi. Bu miyaga murakkab iyeroglifni bitta butun, ma'nosiz

shakl emas, balki bir nechta tanish obrazlar kombinatsiyasi sifatida qabul qilishga yordam berdi.

Ikki tomonlama kodlash nazariyasi (Dual-Coding Theory)

Allan Paivioning “Ikki tomonlama kodlash nazariyasi”ga ko’ra, inson miyasi axborotni ikki xil — verbal (so’z) va vizual (tasvir) shaklda saqlaydi.

- An’anaviy usulda: Faqat verbal kodlash (iyeroglifning nomi va o’qilishi) ustunlik qiladi.

- Mnemonik usulda: Iyeroglif ham so’z, ham vizual hikoya (tasvir) sifatida kodlanadi. Natijalarimizdagi 84% saqlanish koeffitsienti aynan mana shu “ikki tomonlama kodlash” bilan izohlanadi: agar talaba iyeroglifning yozilishini unuta boshlasa, uning ongida saqlanib qolgan “hikoya” (masalan, “daraxtga suyanib turgan odam”) unga shaklni qayta tiklashga “kalit” (cue) bo’lib xizmat qiladi.

Emotsional bog’liqlik va ijodkorlik

Tajriba guruhi talabalarining darsga bo’lgan qiziqishi (motivatsiyasi) nazorat guruhiga qaraganda yuqori bo’lgani kuzatildi. Mnemonik hikoyalarning ko’pincha absurd yoki kulgili bo’lishi (masalan, “beshta og’izning gapirishi”) miyaning limbik tizimini faollashtiradi. Emotsional bo’yoq berilgan ma’lumot esa neyronlararo aloqalarning mustahkamlanishiga olib keladi.

XULOSA

Yapon tili iyerogliflarini o’zlashtirish jarayoni ko’p hollarda talabalar uchun eng katta to’siq bo’lib xizmat qiladi. Biroq, biz o’tkazgan ushbu tajriba-sinov ishlari shuni ko’rsatdiki, muammo iyerogliflarning murakkabligida emas, balki ularni taqdim etish metodikasidadir.

Tadqiqot natijalarini sarhisob qilar ekanmiz, quyidagi fundamental xulosalarga keldik:

- Xotira va mantiq uyg’unligi: Mnemonik-assotsiativ yondashuv (xususan, biz qo’llagan DEVA modeli) shunchaki yodlash vositasi emas, balki talabaning kognitiv salohiyatini ochuvchi kalit bo’lib xizmat qildi. Tajriba guruhidagi 92% lik natija shuni isbotlaydiki, inson miyasi quruq chiziqlardan ko’ra, mantiqiy hikoyalarni bir necha barobar tezroq qabul qiladi.

- Barqarorlik omili: Tadqiqotning eng kutilmagan va quvonarli jihati — bilimning saqlanish darajasida ko’rindi. An’anaviy usulda o’rganuvchilar bir oydan so’ng o’zlashtirgan kanjilarining yarmidan ko’pini unutib yuborgan bir paytda, mnemonika guruhi 84% ko’rsatkich bilan o’z bilimlarini saqlab qola oldi. Bu esa mnemonikani uzoq muddatli xotira uchun eng samarali “poydevor” deb atashga asos bo’ladi.

- Motivatsion burilish: Kuzatishlarimizga ko’ra, iyerogliflarni radikallar va qiziqarli obrazlar orqali o’rganish talabalarda “kanjidan qo’rqish” sindromini yo’qotdi. Darslar zerikarli mashg’ulotdan ijodiy izlanishga aylandi.

Amaliy xulosamiz shundan iboratki, bugungi kunda yapon tili metodikasini tubdan qayta ko’rib chiqish vaqti keldi. Biz oliy ta’lim muassasalari o’quv dasturlariga nafaqat iyerogliflarni yozishni, balki ularni “ko’ra olish” va “tushunish”ga o’rgatuvchi mnemonik uslublarni tizimli ravishda kiritishni tavsiya etamiz.

Bu nafaqat vaqtni tejaydi, balki til o'rganuvchining intellektual salohiyatini ham yangi bosqichga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Heisig, J. W. (2007). *Remembering the Kanji 1: A Complete Course on How Not to Forget the Meaning and Writing of Japanese Characters*. University of Hawaii Press.
2. Paivio, A. (1986). *Mental Representations: A Dual Coding Approach*. Oxford University Press.
3. Kuo, M. L., & Hooper, S. (2004). The effects of visual and verbal mnemonics on learning Chinese characters. *Journal of Educational Computing Research*, 31(2), 143-161.
4. Banno, E., Ikeda, Y., & Ohno, Y. (2009). *Kanji Look and Learn: 512 Kanji with Illustrations and Mnemonic Hints*. The Japan Times.
5. Richardson, J. T. (1998). The availability and effectiveness of reported mnemonic strategies in associative learning. *Applied Cognitive Psychology*, 12(1), 65-81.
6. Sadoski, M., & Paivio, A. (2013). *Imagery and Text: A Dual Coding Theory of Reading and Writing*. Routledge.
7. Toyoda, E. (2002). Effects of L1 orthography and relevant experience on kanji recognition. *Reading in a Foreign Language*, 14(1).
8. Ellis, R. (2008). *The Study of Second Language Acquisition*(2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
9. Koda, K. (2005). *Insights into Second Language Reading*. Cambridge: Cambridge University Press